

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

ДОВКІЛЛЕВА СКЛАДОВА У ПРОГРАМАХ ТА ПЛАНАХ ВІДНОВЛЕННЯ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН ТА КРИТЕРІЇ ВРАХУВАННЯ

Аналітичний звіт

Ця публікація створена МБО "Екологія-Право-Людина" за підтримки ІСАР Єднання у межах проекту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України», що реалізується ІСАР Єднання у консорціумі з Українським незалежним центром політичних досліджень (УНЦПД) та Центром демократії та верховенства права (ЦЕДЕМ) завдяки щирій підтримці американського народу, наданій через Агентство США з міжнародного розвитку. Зміст публікації не обов'язково відображає погляди ІСАР Єднання, погляди Агентства США з міжнародного розвитку або Уряду США.

© МБО «Екологія–Право–Людина», 2024 Аналітичний звіт «Довкілля складова у програмах та планах відновлення: актуальний стан та критерії врахування». Всі права застережені. Вітається широке використання матеріалів. При будь-якому використанні документу посилання на джерело є обов'язковим. Матеріали видання не можуть бути використані з ціллю отримання прибутку загалом чи частково у жодній формі, в електронному чи друкованому варіанті, у тому числі у вигляді фотокопії.

**Довкілля складова у програмах та
планах відновлення: актуальний стан
та критерії врахування**

Аналітичний звіт

Вступ	4
Мета дослідження	4
Методологія дослідження	4
Огляд результатів	4
Висновок	5
Розділ 1. Екологічні критерії до планів відновлення	6
Екологічні критерії до планів відновлення на національному рівні:	6
1. Комплексний підхід до природних комплексів	6
2. Заходи з адаптації до зміни клімату	6
3. Охорона водних ресурсів	6
4. Відновлення рослинного покриву	6
5. Зменшення господарського впливу	6
6. Ліквідація екологічних ризиків воєнних дій	6
7. Відновлення постраждалих територій	7
8. Охорона природоохоронних територій	7
9. Екологізація сільського господарства	7
10. Досягнення цілей Стратегії збереження біорізноманіття	7
11. Запровадження екологічних стандартів у сільському господарстві та містах	7
Критерії аналізу оцінки врахування екологічної складової у програмах комплексного відновлення громад	8
1. Відповідність стратегічним планам у довкіллевій сфері	8
2. Географічне розташування та екологічний стан громади	8
3. Аналіз негативних впливів	8
4. Аналіз ресурсів для відновлення	8
5. Підготовка території до відновлення	8
6. Відновлення довкілля та природоохоронних територій	8
7. Відповідність нормам і стандартам	8
Критерії для врахування природних та напівприродних комплексів під час розробки програми відновлення громади	9
1. Фізико-географічна характеристика	9
2. Первинні природні комплекси	9
3. Антропогенні зміни	9
4. Сучасний антропогенний вплив до війни	9
5. Вплив війни на природні комплекси	9
6. Природоохоронні заходи	10
7. Природоохоронні території	10
8. Стан лісових ресурсів	10
9. Водозахисні та полезахисні лісонасадження	10
10. План екологізації сільського господарства	10
11. Ренатуралізація деградованих комплексів	10
12. Система сортування та утилізації відходів	10
13. Ліквідація екологічних ризиків	10
14. Попередження населення про екологічні ризики	10
15. Рекомендовані заходи за Європейським зеленим курсом	11
Для того, аби повно та належно проаналізувати відображення екологічної складової у допоміжних інструментах для розробки програм відновлення, доцільно поетапно	

керуватися наступними критеріями.	11
1. Відповідність Законодавчим та Стратегічним Документам	11
2. Географічні Особливості Територіальних Громад	12
3. Аналіз Негативних Впливів на Довкілля	12
4. Природоцентричний Підхід до Аналізу Природних Ресурсів	12
5. Підготовка Територій до Заходів Відновлення	12
6. Пропозиції щодо Відновлення Довкілля	12
7. Відповідність Міжнародним Нормам та Стандартам	12
Додаткові Рекомендації Європейський Зелений Курс	12
Висновок	13
Розділ II: Національний план повоєнного відновлення і врахування екологічної складової	14
Вступ	14
Основні принципи та напрямки Плану	14
Екологічна складова в Плані	14
Огляд і аналіз реформ	15
Реформа 1: Запобігання промислового забрудненню	15
Реформа 2: Кліматична політика	15
Реформа 3: Ринкові механізми ціноутворення на вуглець	15
Реформа 4: Відновлення та збереження природних ресурсів	15
Реформа 5: Розбудова циркулярної економіки	15
Реформа 6: Відступи від правил оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО)	15
Висновки	16
Розділ III: Розроблення, якість і відповідність еколого-правовим критеріям програм комплексного відновлення територіальних громад	17
Вступ	17
Законодавче регулювання	17
Вимоги до програми комплексного відновлення	17
Оцінка програм комплексного відновлення	18
Висновок	18
Розділ IV. Екологічна складова в допоміжних інструментах для розробки комплексних планів відновлення	19
Вступ	19
Значення екологічного аналізу	19
Оцінка допоміжних інструментів	19
Критерії оцінки	19
Шаблон аналізу	19
Огляд допоміжних інструментів	19
Матеріали USAID DOBRE	19
Посібник USAID АГРО	19
Методичні рекомендації БФ «Право на захист»	20
Рекомендації Програми відновлення та розбудови миру	20
Алгоритм Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури	20
Виявлені недоліки	20
Висновки	20

Висновки	21
Необхідність доопрацювання екологічної складової	21
Оцінка чинного Плану України	21
Відсутність системного екологічного підходу на рівні територіальних громад	21
Наслідки відсутності комплексного підходу	21
Аналіз допоміжних інструментів	22

Вступ

Шкода, нанесена воєнними діями довкіллю, становить серйозну загрозу життю та здоров'ю громадян України та природним екосистемам. Вкрай важливим є вивчення, ідентифікація та врахування всіх ризиків та загроз під час розроблення планів та програм відновлення та здійснення відповідних заходів. Екологічна безпека відіграє важливу роль в збалансованому розвитку регіонів та забезпеченні сприятливих умов для проживання громадян. Водночас якісний аналіз та оновлення даних про стан довкілля зможуть допомогти розробити заходи, які включатимуть весь комплекс екологічних проблем, що потребують вирішення, та будуть спрямовані до стандартів, які запроваджуються в Європейському Союзі.

Мета дослідження

Проаналізувати стан врахування довкіллевої складової в програмах та планах відновлення, розробивши відповідну методологію дослідження, врахування якої може бути використане при написанні документів щодо відновлення та стане корисним для їх наскрізної екологізації.

Методологія дослідження

З метою оцінки врахування екологічної складової у Плані повоєнного відновлення України, нами було розроблено відповідні критерії, що покладені в основу методології цього дослідження.

Огляд результатів

У цьому аналітичному звіті подано розроблені ЕПЛ рекомендації та критерії аналізу складових програм та планів відновлення на національному та місцевому рівнях. Ці рекомендації мають на меті запровадити практику проведення детальних досліджень станів довкілля, а також розробку допоміжних інструментів, що дозволить створити алгоритми вирішення екологічних проблем на основі індивідуального підходу до кожної території.

У звіті наведено результати вивчення екологічної складової в Національному плані повоєнного відновлення України, а також результати опрацювання документів, розроблених громадами Київської, Чернігівської та Харківської областей. Особливу увагу приділено розкриттю питань екологічної складової в допоміжних інструментах для розробки комплексних планів відновлення.

Висновок

Шкода, нанесена довкіллю воєнними діями, вимагає ретельного аналізу та врахування під час розроблення програм і планів відновлення України. Методологія дослідження та рекомендації, представлені в цьому звіті, сприяють інтеграції екологічної складової на всіх рівнях планування відновлення. Це дозволить забезпечити збалансований розвиток регіонів, екологічну безпеку та наближення до стандартів Європейського Союзу.

Розділ 1. Екологічні критерії до планів відновлення

Екологічні критерії до планів відновлення на національному рівні:

1. Комплексний підхід до природних комплексів

Розроблені заходи мають збалансовано охоплювати всі компоненти природних комплексів: воду, ґрунти, повітря, рослинний і тваринний світ, літогенну основу, рельєф, клімат. Такий підхід забезпечить цілісне відновлення довкілля. Крім того, має бути застосовано підхід Європейського Союзу щодо збереження видів та оселищ.

2. Заходи з адаптації до зміни клімату

У переліку заходів з адаптації до зміни клімату повинні бути включені:

- охорона, відновлення та збереження природних екосистем, що впливають на мікро- та мезоклімат територій, а також сприяють природній акумуляції запасів вуглецю;
- заходи зменшення площ ріллі, суцільних рубок лісів, відновлення системи полезахисних та придорожніх лісонасаджень.

3. Охорона водних ресурсів

Запропоновані заходи мають включати охорону, відновлення та збереження стратегічних водних ресурсів України з метою запобігання знищенню водно-болотних екосистем. Важливо забезпечити механізми моніторингу та контролю стану водних ресурсів.

4. Відновлення рослинного покриву

Заходи повинні стосуватися різних типів екосистем: лісових, степових, лучних та водно-болотних. Необхідно відновлювати рослинний покрив до первинних природних станів екосистем, на основі аналізу їх початкового стану.

5. Зменшення господарського впливу

Необхідно запропонувати заходи щодо зменшення сучасного господарського впливу на природні комплекси, що сприятиме збереженню та відновленню довкілля.

6. Ліквідація екологічних ризиків воєнних дій

Заходи мають враховувати різні типи впливів воєнних дій на довкілля, включаючи:

- забруднення вибухонебезпечними предметами;
- замінування;
- хімічне забруднення ґрунтів та поверхневих вод;
- відходи руйнації;

- пожежі в природних екосистемах та антропогенних територіях;
- пошкодження інфраструктури, включаючи очисні споруди, промислові об'єкти, енергетичні об'єкти та гідроспоруди.

7. Відновлення постраждалих територій

Оцінено стан та запропоновано кілька сценаріїв розвитку територій, що постраждали внаслідок катастрофи на Каховській ГЕС.

8. Охорона природоохоронних територій

Заходи мають забезпечувати збереження природоохоронних територій України на основі даних щодо існуючих та зарезервованих територій природно-заповідного фонду, Смарагдової мережі, водно-болотних угідь міжнародного значення, охоронних зон та екомережі України.

9. Екологізація сільського господарства

Включено заходи щодо:

- забезпечення моніторингу та контролю за дотриманням законодавства щодо заборони розорювання прибережно-захисних смуг та схилів, природоохоронних територій;
- заборони спалювання сухої рослинності;
- зменшення використання хімічних пестицидів та добрив;
- розширення органічного землеробства.

10. Досягнення цілей Стратегії збереження біорізноманіття

Наявні заходи повинні відповідати цілям Європейського зеленого курсу:

- юридичний захист 30% території та морської акваторії;
- суворі охорона третини природоохоронних територій, включаючи первинні ліси та праліси;
- ефективний менеджмент охоронюваних територій;
- відновлення значних територій деградованих екосистем до 2030 р.;
- зменшення використання пестицидів та добрив на 50%;
- висадка трьох мільярдів нових дерев відповідно до екологічних принципів;
- відновлення 25 000 км вільноплинних річок;
- зменшення впливу на чутливі види та природні оселища через риболовлю та видобувну діяльність.

11. Запровадження екологічних стандартів у сільському господарстві та містах

- Міста з населенням не менше ніж 20 000 жителів повинні мати Плани міського озеленення.
- Забороняється використання хімічних пестицидів у чутливих районах, таких як міські зелені зони.

- Важливо зменшити втрати поживних речовин із добрив на 50%, що призведе до скорочення використання добрив щонайменше на 20%.
- Зниження чисельності природних запилювачів припиниться.
- Значний прогрес досягнуто у відновленні територій із забрудненими ґрунтами.

Критерії аналізу оцінки врахування екологічної складової у програмах комплексного відновлення громад

1. Відповідність стратегічним планам у довкілльовій сфері

Оцінюється відповідність змісту програми комплексного відновлення громади раніше прийнятим документам стратегічного планування у довкілльовій сфері, які поширюються на територію даної громади. Ця відповідність забезпечує узгодженість із загальнодержавними та регіональними цілями у сфері охорони довкілля.

2. Географічне розташування та екологічний стан громади

Програма повинна містити детальний опис географічного розташування територіальної громади, враховуючи конкретні характеристики саме цієї громади, а не загальні дані про область чи країну. Важливим є також належний виклад загальної оцінки екологічного стану у громаді.

3. Аналіз негативних впливів

Оцінюється якість аналізу негативних впливів, що спричинили необхідність розроблення програми. Має бути включений стислий виклад проблем, що існували до вторгнення, а також інформація про шкоду, заподіяну бойовими діями довкіллю, природним ресурсам та інфраструктурі.

4. Аналіз ресурсів для відновлення

Програма повинна містити повний аналіз ресурсів території, які можуть бути використані для відновлення життєдіяльності громади. Важливо врахувати природні ресурси, проте пропозиції щодо їх використання мають не завдавати шкоди довкіллю.

5. Підготовка території до відновлення

За необхідності, повинна бути виділена окрема частина, що включає інформацію про підготовку території до відновлення, зокрема, здійснення розмінування, демонтажу зруйнованих будівель, споруд та рекультивациі земель. Якщо стан громади потребує таких заходів, їх включення в план має бути обов'язковим.

6. Відновлення довкілля та природоохоронних територій

Комплексна програма відновлення повинна містити обґрунтовані пропозиції щодо відновлення довкілля, збереження та розвитку природоохоронних територій та об'єктів.

7. Відповідність нормам і стандартам

Пропозиції щодо комплексного відновлення повинні відповідати нормам і нормативам щодо захисту довкілля та природних ресурсів, зокрема:

- цілям Європейського зеленого курсу;
- главі 6 Угоди про асоціацію Україна – ЄС;
- стратегічним документам національного та обласного рівнів;
- сучасним принципам просторового планування;
- державним будівельним та санітарним нормам;
- принципу «краще, ніж було» (build back better).

Критерії для врахування природних та напівприродних комплексів під час розробки програми відновлення громади

1. Фізико-географічна характеристика

- **Опис природних комплексів:** Включає воду, ґрунти, повітря, флору і фауну, літогенну основу, рельєф, клімат.
- **Картографічні матеріали:** Наявність даних на картографічних матеріалах, зокрема, детальна інформація щодо водних об'єктів, дотримання режиму прибережно-захисних смуг, наявність водоохоронних зон та заходів щодо відновлення водно-болотних угідь.

2. Первинні природні комплекси

- **Опис первинних комплексів:** Інформація про природні комплекси, які існували до антропогенних змін. Опис вихідного стану, до якого слід прагнути під час відновлення.

3. Антропогенні зміни

- **Історичні зміни:** Наявність інформації про антропогенні зміни за останні два століття, що вплинули на природні комплекси громади.

4. Сучасний антропогенний вплив до війни

- **Оцінка впливу:** Включає забруднення ґрунтів, поверхневих та підземних вод, стан природних екосистем, повітря, кліматичні зміни, геологічне середовище, структура земельних угідь.

5. Вплив війни на природні комплекси

- **Забруднення та пошкодження:** Включає дані про забруднення вибухонебезпечними предметами, забруднення ґрунтів, ризики забруднення водних об'єктів, місця обстрілів, відходи руйнації, пожежі, пошкодження

гідроспоруд, фортифікаційні споруди тощо. Ці дані мають бути нанесені на картографічні матеріали.

6. Природоохоронні заходи

- **Заходи з охорони:** Інформація про заходи з охорони довкілля на території громади.

7. Природоохоронні території

- **Існуючі та зарезервовані території:** Включає дані про природно-заповідні об'єкти, території Смарагдової мережі, водно-болотні угіддя, охоронні зони, екомережі, місця зростання рідкісних видів. Аналіз можливостей безперешкодного поширення біоти та забезпечення режиму охорони.

8. Стан лісових ресурсів

- **Оцінка стану:** Наявність інформації щодо стану та відновлення лісових ресурсів громади.

9. Водозахисні та полезахисні лісонасадження

- **Підтримка та відновлення:** Інформація про стан і відновлення водозахисних, полезахисних та придорожніх лісонасаджень.

10. План екологізації сільського господарства

- **Заходи з екологізації:** Відмова від заборонених пестицидів, зменшення використання дозволених хімічних засобів, розширення органічного землеробства, дотримання законодавства щодо захисту природоохоронних територій.

11. Ренатуралізація деградованих комплексів

- **Відновлення природних станів:** Аналіз можливостей ренатуралізації та відновлення природних комплексів до первинного або наближеного до нього стану, враховуючи заходи поглинання вуглецю.

12. Система сортування та утилізації відходів

- **План управління відходами:** Запровадження ефективної системи сортування, вивезення та утилізації відходів.

13. Ліквідація екологічних ризиків

- **План ліквідації:** Заходи щодо ліквідації екологічних ризиків внаслідок війни з врахуванням ризиків під час проведення робіт.

14. Попередження населення про екологічні ризики

- **Інформування:** План заходів щодо інформування населення про екологічні ризики, пов'язані з наслідками війни.

15. Рекомендовані заходи за Європейським зеленим курсом

- **Захист територій:** Юридично захистити щонайменше 30% сухопутної території та 30% морської акваторії.
- **Екологічні коридори:** Інтегрувати екологічні коридори, як частину справжньої Транс-європейської екомережі.
- **Охорона природоохоронних територій:** Суворо охороняти щонайменше третину природоохоронних територій, включаючи зусилля щодо охорони всіх первинних лісів та пралісів.
- **Ефективне управління:** Здійснювати ефективне управління всіма підпорядкованими територіями, що знаходяться під охороною, визначаючи чіткі цілі та заходи щодо збереження, а також здійснювати відповідний моніторинг.
- **Збереження запилювачів:** Сприяти збереженню чисельності та поширенню природних запилювачів.
- **Ландшафти з високим біорізноманіттям:** Забезпечити, щоб щонайменше 10% сільськогосподарських територій були вкриті ландшафтами з високим біорізноманіттям.
- **Органічне землеробство:** Щонайменше 25% сільськогосподарських угідь використовуються для органічного землеробства, і застосування агроекологічних практик значно збільшилося.
- **Збереження річкових екосистем:** Запланувати заходи щодо збереження річкових екосистем, збереження та відновлення вільноплинних річок.
- **Боротьба з інвазивними видами:** Розробити план боротьби з інвазивними видами.
- **Плани міського озеленення:** Міста та селища мають розробити плани міського озеленення.
- **Виключення пестицидів:** Заборонити використання хімічних пестицидів у чутливих районах, таких як міські зелені зони.
- **Зменшення негативного впливу на екосистеми:** Суттєво зменшити негативний вплив на чутливі види та природні оселища, в тому числі на глибоководному морському дні, через риболовлю та видобувну діяльність для досягнення належного екологічного стану.

Для того, аби повно та належно проаналізувати відображення екологічної складової у допоміжних інструментах для розробки програм відновлення, доцільно поетапно керуватися наступними критеріями.

1. Відповідність Законодавчим та Стратегічним Документам

Вимоги законодавства та стратегічних документів

Перший критерій передбачає перевірку відповідності змісту допоміжного інструменту вимогам чинного законодавства та державних чи територіальних стратегічних документів, що стосуються довірливої складової.

2. Географічні Особливості Територіальних Громад

Врахування географічних умов

Другий критерій акцентує на необхідності врахування в допоміжних інструментах відмінностей географічного розташування територіальних громад. Це важливо для розробки програм відновлення з урахуванням природних умов конкретної території та загальної оцінки екологічного стану громади.

3. Аналіз Негативних Впливів на Довкілля

Оцінка негативних впливів

Третій критерій передбачає включення до змісту допоміжних інструментів необхідності здійснення аналізу негативних впливів на довкілля, що призвели до необхідності розроблення програми.

4. Природоцентричний Підхід до Аналізу Природних Ресурсів

Використання природних ресурсів

Четвертий критерій стосується передбачення допоміжними інструментами природоцентричного підходу до аналізу природних ресурсів території, які можуть бути використані для відновлення життєдіяльності територіальної громади.

5. Підготовка Територій до Заходів Відновлення

Підготовка природних ресурсів

П'ятий критерій акцентує на необхідності врахування допоміжними інструментами підготовки деяких територій для здійснення заходів відновлення, зокрема розмінування та рекультивациі земель.

6. Пропозиції щодо Відновлення Довкілля

Чіткі пропозиції у програмах відновлення

Шостий критерій закріплює допоміжними інструментами рекомендації щодо формування у програмах відновлення чітких пропозицій в частині відновлення довкілля, збереження та розвитку природоохоронних територій та об'єктів.

7. Відповідність Міжнародним Нормам та Стандартам

Європейський Зелений Курс та Угода про Асоціацію

Сьомий критерій передбачає, що викладене у допоміжних інструментах має відповідати міжнародним нормам і нормативам щодо захисту довкілля та природних ресурсів. Особливо слід звертати увагу на цілі Європейського зеленого курсу, главу 6 Угоди про Асоціацію Україна – ЄС та положення додатку ХХХ до цієї глави.

Додаткові Рекомендації Європейський Зелений Курс

1. **Головні цілі Європейського зеленого курсу:** Перетворення Європи на кліматично нейтральний континент, підвищення добробуту громадян, захист біологічного різноманіття та екологізація економіки.
2. **Глава 6 Угоди про Асоціацію:** Визначає основні сфери співпраці для змін у системі екологічного врядування. Зокрема, включає зобов'язання держави щодо розвитку всеосяжної стратегії у сфері навколишнього середовища.
3. **Додаток XXX до Угоди про Асоціацію:** Містить детальний перелік із 29 директив та регламентів у 8 сферах. Важливо, щоб пропонувані у допоміжних інструментах ідеї щодо розробки програм комплексного відновлення громад не суперечили змісту директив.
4. **Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС:** Важливо враховувати приписи цієї директиви про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проектів на довкілля.

Висновок

Природоцентричний підхід, гнучкість та урахування фактичної ситуації є ключовими для ефективного застосування вищезазначених критеріїв. Ці критерії сприятимуть створенню дієвих планів та програм, які відповідають потребам держави, громад та міжнародним стандартам, забезпечуючи сталий розвиток і відновлення екологічної рівноваги.

Розділ II: Національний план повоєнного відновлення і врахування екологічної складової

Вступ

21 квітня 2022 року Указом Президента України було утворено Національну раду з відновлення України. Основним завданням Ради стало розроблення плану заходів для післявоєнного відновлення та розвитку України, включаючи пропозиції щодо пріоритетних реформ і стратегічних ініціатив. Як результат, 18 березня 2024 року Кабінет Міністрів України затвердив план відновлення, відомий як План України, розроблений у межах ініціативи Європейського Союзу "Ukraine Facility".

Основні принципи та напрямки Плану

План України базується на п'яти основних принципах:

- Негайний початок і поступовий розвиток.
- Нарощування справедливого добробуту.
- Інтеграція в ЄС.
- Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах.
- Стимулювання приватних інвестицій.

План має три наскрізні напрями: "зелений" перехід, цифрова трансформація та європейська інтеграція.

Екологічна складова в Плані

Екологічна складова Плану відображена у розділі 15 "Зелений перехід та охорона довкілля", реалізація якого покладається на Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та Міністерство економіки. Протягом 2024-2026 років передбачено впровадження шести ключових реформ:

- **Реформа 1:** Запобігання промислового забрудненню, його зменшення та контроль.
- **Реформа 2:** Кліматична політика.
- **Реформа 3:** Ринкові механізми ціноутворення на вуглець.
- **Реформа 4:** Відновлення та збереження природних ресурсів.
- **Реформа 5:** Розбудова циркулярної економіки.
- **Реформа 6:** Публікація концептуальної записки, що визначає сферу відступів від правил оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (CEO).

Огляд і аналіз реформ

Реформа 1: Запобігання промислового забрудненню

Ця реформа передбачає набрання чинності законодавства щодо запобігання, зменшення та контролю промислового забруднення. Однак реалізація реформи є неповною та фрагментарною, оскільки вона не охоплює всі необхідні технічні та процедурні аспекти.

Реформа 2: Кліматична політика

Реформа кліматичної політики включає набрання чинності законодавства про державну кліматичну політику та ухвалення другого Національно визначеного внеску України до Паризької угоди. Проте, положення відповідного законопроекту потребують доопрацювання, і в ньому не передбачено раціональне використання лісів як інструмент досягнення цілей кліматичної політики.

Реформа 3: Ринкові механізми ціноутворення на вуглець

Ця реформа передбачає відновлення системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, а також створення національної системи торгівлі квотами на викиди парникових газів. Однак виключення з системи моніторингу установок на тимчасово окупованих територіях може призвести до неповного розуміння рівня таких викидів.

Реформа 4: Відновлення та збереження природних ресурсів

Реформа спрямована на скорочення вирубки та деградації лісів, проте План не деталізує перелік заходів, необхідних для досягнення цієї мети. Зокрема, відсутні заходи щодо затвердження переліку інвазійних видів дерев, заборонених до використання, а також заходи щодо узаконення самостійних лісів на землях сільськогосподарського призначення.

Реформа 5: Розбудова циркулярної економіки

Ця реформа передбачає прийняття Стратегії впровадження принципів циркулярної економіки та Національного плану управління відходами в Україні до 2033 року. Проте, План не передбачає прийняття відповідних законодавчих актів, необхідних для реалізації цих стратегій.

Реформа 6: Відступи від правил оцінки впливу на довкілля (ОВД) та стратегічної екологічної оцінки (СЕО)

Ця реформа передбачає узагальнення усіх попередньо прийнятих відступів від процедур ОВД та СЕО в єдиному документі. Однак такий підхід до відступів від ОВД не відповідає положенням міжнародних договорів, що може створити можливості для маніпулювання нормами щодо процедури ОВД.

Висновки

Національний план повоєнного відновлення України містить низку важливих екологічних реформ, проте в цілому він не забезпечує системного підходу до вирішення екологічних проблем. Багато ключових аспектів, таких як повноцінна імплементація директив ЄС, розвиток кліматичної політики та циркулярної економіки, а також заходи з охорони довкілля, залишаються фрагментарними або взагалі не врахованими. Для досягнення дійсно ефективного відновлення та сталого розвитку України необхідно переглянути та вдосконалити План, враховуючи ці важливі аспекти та забезпечуючи інтеграцію екологічних реформ у загальну стратегію відновлення країни.

Розділ III: Розроблення, якість і відповідність еколого-правовим критеріям програм комплексного відновлення територіальних громад

Вступ

Військова агресія РФ проти України призвела до значних руйнувань на багатьох територіях, що вимагає розроблення нових підходів до відновлення громад. В Україні для цього було внесено зміни в законодавство, яке регулює розроблення і впровадження програм комплексного відновлення територій.

Законодавче регулювання

Розроблення програм комплексного відновлення територій регулюється статтями 151 та 152 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» та Постановою Кабінету Міністрів України № 1159 від 14.10.2022 р. «Про затвердження Порядку розроблення, проведення громадського обговорення, погодження програм комплексного відновлення області, території територіальної громади (її частини) та внесення змін до них» (далі – Порядок).

Згідно з Порядком, програма комплексного відновлення має:

- Визначати пріоритети відновлення територій, постраждалих від збройної агресії або кризових явищ.
- Сприяти впровадженню сучасних підходів розвитку, таких як соціальна справедливість, енергоефективність та екологічність.
- Відповідати Цілям сталого розвитку.

Вимоги до програми комплексного відновлення

Відповідно до пункту 28 Порядку, програма комплексного відновлення має включати:

1. Загальний опис населеного пункту.
2. Інформацію про наявність містобудівної документації, її актуальність та ступінь реалізації.
3. Аналіз негативних впливів, що призвели до розроблення програми.
4. Аналіз впливу на традиційний характер середовища, об'єкти культурної спадщини, довкілля, природоохоронні території.
5. Аналіз ресурсів для відновлення.
6. Інформацію про необхідність підготовки території (розмінування, демонтаж зруйнованих будівель, рекультивация земель).
7. Шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями.
8. Технічну можливість та економічну доцільність відновлення.
9. Обґрунтовані пропозиції щодо відновлення довкілля.
10. Інженерну підготовку та захист території.
11. Зміни функціонального призначення територій.

12. Пропозиції щодо містобудівної документації на місцевому рівні.
13. Обґрунтування щодо перенесення об'єктів виробничої сфери.
14. Загальні підходи та заходи для комплексного відновлення.
15. Попередній фінансово-економічний розрахунок та пропозиції щодо джерел фінансування.

Оцінка програм комплексного відновлення

Екологи та юристи ЕПЛ провели аналіз програм комплексного відновлення територіальних громад у Київській, Харківській та Чернігівській областях:

1. **Програма комплексного відновлення Новобілоуської сільської територіальної громади**
  - Програма не відповідає Порядку через недостатній аналіз шкоди, завданої довкіллю, та відсутність обґрунтованих пропозицій щодо відновлення екології.
2. **Програма комплексного відновлення Семенівської міської територіальної громади**
  - Відсутній аналіз впливу воєнних дій на довкілля, а також пропозиції щодо відновлення довкілля та природоохоронних територій.
3. **Програма комплексного відновлення Київської області на 2023-2027 роки**
  - Не містить ключової інформації про вплив воєнних дій на довкілля, відсутні конкретні рекомендації та показники екологічного стану.
4. **План комплексного відновлення та розвитку Славутицької міської територіальної громади**
  - Наявність розділу про загальну екологічну оцінку не компенсує відсутність даних про пошкодження екосистем і екологічну інфраструктуру, необхідність вдосконалення плану.

Висновок

Проведене дослідження показує, що більшість програм комплексного відновлення не відповідають еколого-правовим критеріям, не враховують всі аспекти екологічності відновлення і не містять чітких індикаторів для моніторингу якості. Це свідчить про необхідність удосконалення критеріїв врахування довкілльової складової та важливість популяризації розроблених критеріїв для забезпечення екологічної безпеки і сталого розвитку територіальних громад. Без належних програм комплексного відновлення забезпечення екологічної безпеки може бути загрозою або відбуватиметься хаотично. Ці стратегічні документи мають враховувати всі фактори, виклики та потреби для майбутнього розвитку громад.

Розділ IV. Екологічна складова в допоміжних інструментах для розробки комплексних планів відновлення

Вступ

Аналіз екологічної складової в допоміжних інструментах для розробки комплексних планів відновлення є критично важливим для забезпечення сталого розвитку та збереження природних ресурсів. Екологічний аналіз допомагає виявити потенційні негативні впливи на довкілля, які можуть виникнути під час відновлювальних заходів, та врахувати їх у таких інструментах, що сприяє запобіганню або зменшенню негативних ефектів.

Значення екологічного аналізу

Екологічні аспекти забезпечують більшу легітимність та підтримку проектів відновлення з боку громадськості та зацікавлених сторін. Врахування екологічних аспектів у допоміжних інструментах допомагає уникнути правових проблем, пов'язаних із порушенням законодавства у сфері охорони довкілля, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Оцінка допоміжних інструментів

Критерії оцінки

Аналіз допоміжних інструментів для розробки програм відновлення на предмет врахування екологічної складової варто здійснювати за певними критеріями, які слід узгоджувати із актуальним нормативно-правовим регулюванням, зокрема з Порядком. Якщо допоміжний інструмент відповідає цим критеріям, це свідчить про врахування екологічної складової.

Шаблон аналізу

Щоб не упустити важливі елементи, аналізуючи допоміжні інструменти, можна використовувати шаблон для забезпечення комплексного та ефективного аналізу екологічних аспектів.

Огляд допоміжних інструментів

Матеріали USAID DOBRE

Програма USAID DOBRE розробила матеріали щодо Плану дій з розробки Програм комплексного відновлення, включаючи зразки документів і методики. Ці документи є прогресивними, мають комплексний підхід і можуть бути корисними для територіальних громад, оскільки забезпечують структурований підхід до відновлення та розвитку.

Посібник USAID АГРО

Посібник для професіоналів «Як розробити комплексний план громади», розроблений Програмою USAID з аграрного і сільського розвитку (АГРО), пропонує корисні поради та рекомендації для розробки комплексних планів відновлення.

Методичні рекомендації БФ «Право на захист»

Методичні рекомендації «Розроблення програми комплексного відновлення території громад», розроблені БФ «Право на захист», пропонують інструменти для розробки планів відновлення з акцентом на екологічні аспекти.

Рекомендації Програми відновлення та розбудови миру

Рекомендації зі створення регіонального механізму міжвідомчої та міжтериторіальної координації процесів відновлення, розроблені в рамках Програми із відновлення та розбудови миру, мають на меті поліпшення координації та ефективності відновлення територій.

Алгоритм Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури

Алгоритм «Розроблення програми комплексного відновлення території територіальної громади», запропонований Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, надає структурований підхід до розробки планів відновлення.

Виявлені недоліки

Незважаючи на прогресивність і комплексність вищезгаданих матеріалів, аналіз показав, що деякі екологічні аспекти не висвітлені достатньо чітко або зовсім відсутні. Зокрема, це стосується:

- Відповідності змісту програми комплексного відновлення раніше прийнятим документам стратегічного планування у довкіллевій сфері.
- Загальної оцінки екологічного стану громади.
- Аналізу негативних впливів, що призвели до розроблення програми.
- Аналізу природних ресурсів для відновлення життєдіяльності територіальної громади.
- Інструкцій щодо пропозицій із відновлення довкілля та збереження природоохоронних територій.

Висновки

Результати аналізу свідчать про потребу в розробці додаткових інструментів і матеріалів, які детальніше розглядатимуть екологічну складову в комплексних програмах відновлення. Врахування всіх необхідних екологічних аспектів у допоміжних інструментах забезпечить більш ефективне вирішення довкіллевих проблем та сприятиме стійкому відновленню територій.

Забезпечення екологічної безпеки та відновлення довкілля вимагає комплексного підходу, який має бути відображений у всіх аспектах розробки і реалізації програм відновлення.

Висновки

Необхідність доопрацювання екологічної складової

Врахування довкіллевої складової в програмах та планах відновлення потребує суттєвого доопрацювання та проведення додаткових досліджень. Головними цілями є виявлення ризиків і загроз для життя і здоров'я громадян, природних екосистем, а також розроблення заходів зі збереження довкілля та наскрізної екологізації всіх галузей господарства. Зокрема, важливими є ідентифікація ризиків і попередження негативного впливу наслідків воєнних дій.

Оцінка чинного Плану України

Чинний План України є недостатньо системним і не передбачає необхідних змін. Запропонований перелік реформ можна охарактеризувати як малоамбітний, з огляду на давно прострочені євроінтеграційні зобов'язання, ступінь реалізації реформ і ідею Ukraine Facility. У сфері охорони довкілля важливими є горизонтальні реформи, такі як реформа державного екологічного моніторингу, контролю та юридичної відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Ці реформи мають забезпечити наскрізність екологічної складової в Плані заходів, проте вони не передбачені в нинішньому Плані України.

Більш того, затверджений Урядом План України не враховує особливостей відновлення та збереження довкілля в умовах воєнного стану, не містить плану заходів з післявоєнного відновлення та розвитку, ліквідації наслідків війни на довкілля, а також реформ, необхідних для ефективного відновлення України в воєнний і післявоєнний періоди.

Відсутність системного екологічного підходу на рівні територіальних громад

Відсутність системного підходу до екологічного відновлення простежується і на рівні територіальних громад. Дослідження конкретних програм та планів відновлення територіальних громад показало, що більшість з них не враховує екологічні критерії відновлення. Відсутні чіткі індикатори для моніторингу якості виконання планів і програм, а також прив'язка до Ukraine Facility Plan чи інших національних планів. Це ускладнює забезпечення екологічного та сталого відновлення територіальних громад.

Наслідки відсутності комплексного підходу

Відсутність розробки комплексних програм відновлення може призвести до нездійснення відновлення довкілля до природного стану та неефективності заходів із забезпечення екологічної безпеки громад. Стратегічні документи громад, що визначають плани відбудови на середньострокову перспективу, мають враховувати всі фактори, виклики та потреби, які відіграють важливу роль у розвитку громад у майбутньому, включаючи екологічну складову.

Аналіз допоміжних інструментів

Більшість проаналізованих допоміжних інструментів характеризуються комплексністю підходів до розробки програм відновлення територій і громад, що може бути корисним для створення структурованого підходу до відновлення. Вони допомагають забезпечити системність у вирішенні проблем та ефективне використання ресурсів, включаючи важливість громадського обговорення та погодження програм.

Втім, аналіз екологічної складової таких документів показує, що деякі довкілліві аспекти висвітлені недостатньо чітко або відсутні. У проаналізованих документах відсутнє стратегічне бачення майбутнього розвитку держави і громад, а також комплексні природоохоронні заходи, які б допомогли відновити пошкоджені воєнними діями природні комплекси та забезпечити збереження природних ресурсів відповідно до стандартів Європейського Союзу.